

Некіт К. Г. Суб'єкти права приватної власності в інформаційному суспільстві

Kateryna Nekit*. Legal entities of a private property in information society

Suggested citation:

Некіт, К.Г. (2018). Суб'єкти права приватної власності в інформаційному суспільстві. *Lex Portus*, 2, 128-141. <https://doi.org/10.26886/2524-101X.2.2018.11>

Nekit, K.H. (2018). Sub'iekty prava pryvatnoi vlasnosti v informatsiinomu suspilstvi [Legal entities of a private property in information society]. *Lex Portus*, no. 2, 128-141. <https://doi.org/10.26886/2524-101X.2.2018.11> [in Ukrainian].

*Kateryna Nekit. PhD in Law, Docent, Associate Professor of the Department of Civil Law of National University "Odessa Law Academy" (9, Akademichna St., Odessa, Ukraine)

ABSTRACT

The article is devoted to a research of changes in the list of subjects of the property relations caused by intensive development of information and communication technologies and formation of information society. The status of such potential subjects of civil legal relationship as the virtual organizations and artificial intelligence (robots) is analysed. Opportunities for the specified subjects to be participants of the property relations are defined, mechanisms of their participation in civil circulation are offered. Differences between concepts of the virtual organizations and virtual legal entities are analysed. Formation of the special register for virtual legal entities with definition of jurisdiction of the country where registration will be carried out is offered. Differentiation between types of artificial intelligence is carried out. It is defined that only the general artificial intelligence and robots created on its basis have a potential opportunity to be subjects of civil legal relationship. Options of possession of property for robots are considered. The institute of fiduciary property or trust as the mechanism of realization of the property rights of robots-

agents is offered. Parallels between such approach and so called peculium which existed at the time of the Roman law and was a kind of property which was transferred to possession to slaves for the benefit of their owners are drawn. It is noted that in that case the robot will have an opportunity to own property, but at the same time, it will be the property for a certain target, and its use will be controlled by the founder of fiduciary property (trustor). Besides responsibility according to obligations of the robot will be limited to the size of the property transferred to him.

The key words: right of a private property, information society, legal entities, virtual organizations, artificial intelligence, robot, fiduciary property, trust, trustee.

REFERENCES

- Baranov, O.A. (2017). Internet rechei i shtuchnyi intelekt: vytoky problemy pravovoho rehulivannia [Internet of Things and Artificial Intelligence: Origins of the Problems of Legal Regulation]. *IT-pravo: problemy ta perspektyvy rozvytku v Ukraini: zbirnyk materialiv II-i Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (17 lystopada 2017 r., Lviv)* [IT Law: Problems and Prospects of Development in Ukraine: a collection of materials of the 2 nd International Scientific and Practical Conference (November 17, 2017, Lviv)]. Lviv: NU "Lvivska politekhnikha". 18-40. [in Ukrainian].
- Borysov, V.I., Spasybo-Fatieieva, I.V., Yarotskyi, V.L. (eds.) (2007). *Tsyvilne pravo Ukrainy* [Civil law of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter. 1. [in Ukrainian].
- Halfina, R.O. (1974) *Obshhee uchenie o pravootnoshenii* [General Doctrine of Legal Relations]. Moscow: Juridicheskaja literatura. [in Russian].
- Ivanov, A (2017). Mechtaiut li androidy ob elektroovtsakh [Do Androids Dream of Electropeaters]. *ZakonRu* [LawRu]. Retrieved from: https://zakon.ru/blog/2017/2/15/mechtayut_li_androidy_ob_elektroovcah [in Russian].
- Kharytonov Ye.O., Kharytonova O.I. (eds.) (2017). *IT-pravo: teoriia i praktyka* [IT Law: Theory and Practice]. Odessa: Feniks. . [in Ukrainian].
- Karchevskyi, M.V. (2017). Osnovni problemy pravovoho rehulivannia sotsializatsii shtuchnoho intelektu [Main problems of legal regulation of the socialization of artificial intelligence]. *IT-pravo: problemy ta perspektyvy rozvytku v Ukraini: zbirnyk materialiv II-i Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (17 lystopada 2017 r., Lviv)* [IT Law: Problems and Prospects of Development in Ukraine: a collection of materials of the 2 nd International Scientific and Practical Conference (November 17, 2017, Lviv)]. Lviv: NU "Lvivska politekhnikha". 93-99. [in Ukrainian].
- Katasonov, V.N. (2014). *Transgumanizm: novaia tsivilizatsionnaia ugroza* [Transhumanism: A New Civilizational Threat]. Rossiiskii institut strategicheskikh issledovaniy [Russian Institute for Strategic Studies]. Retrieved from <https://riss.ru/analitics/6613/>[in Russian]
- Kharytonov, Ye.O., Kharytonova, O.I. (2008). *Tsyvilni pravovidnosyny* [Civil Relations]. Kyiv: Istyna. [in Ukrainian].
- Koval, M. (2017). Elektronna osobystist: navishcho YeS obhovoriuie prava robotiv [The electronic personality: why the EU is discussing the rights of robots]. Retrieved from: <https://www.euointegration.com.ua/experts/2017/01/24/7060539/> [in Ukrainian].
- Marchenko, M.N. (2001). *Teoriya gosudarstva i prava* [Theory of State and Law]. Moscow: Prospekt. [in Russian].
- Maslova, A.V. (2010). Priroda virtual'noj organizatsii: edinstvo politiko-jekonomicheskogo i institucional'nogo podhodov [The nature of the virtual organization: the unity of the political-economic and institutional approaches]. *Vestnik INZhJeKONa* [Bulletin ENGECON], 3, 394-396. [in Russian].
- Matuzov, N.I., Mal'ko, A.V. (2004). *Teoriya gosudarstva i prava* [Theory of State and Law]. Moscow: Izdatel'stvo "Jurist". [in Russian].
- Nekit, K.H. (2017). Problemy zabezpechennia informatsiinoi bezpeky ta vidshkoduvannia shkody, zapodiiano prystroiamy, pidkliuchenymy do Internetu rechei [Problems of Information Security and Compensation for Damage Caused by Devices Connected to the Internet of Things]. *Chasopys tsyvilistyky* [Journal of Civilistics], 27, 107-112. [in Ukrainian].

- Nekit, E.G.(2018). "Umnye veshchi" kak istochnik povyshennoi opasnosti ["Smart things" as a source of increased danger]. *Liga blogi* [League blogs]. Retrieved from <http://blog.liga.net/user/%D0%B5nekit/article/29728> [in Russian].
- Novytskyi, A.M. (2011). Fenomen "informatsiinoho suspilstva" yak ob'iekt naukovooho doslidzhennia [The phenomenon of "information society" as an object of scientific research]. *Informatsiia i pravo*. [Information and Law], 1, 25-29. [in Ukrainian].
- Pleskach, V.L., Zatonatska, V.H. Informatsiini systemy i tekhnolohii na pidpriemstvakh [Information systems and technologies at the enterprises]. Retrieved from http://pidruchniki.com/1589052247792/informatika/virtualni_organizatsiyi [in Ukrainian].
- Pozova, D.D. (2016). Pravovi aspekty nablyzhenia avtomatychnykh prystroiv do zdibnosti liudyny [Legal aspects of the approximation of automatic devices to human abilities]. *Chasopys tsyvilistyky*. [Journal of civilistycs], 26, 79-83. [in Ukrainian].
- Razuvaev, I.V. (2007). Teoreticheskie voprosy obshhego uchenija o subektah prava [Theoretical questions of the general theory of subjects of law]. *Juridicheskaja mysl'*. [Legal thought], 3. [in Russian].
- Resolution with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics 2017*. (European Parliament). Retrieved from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+XML+V0//EN>.
- Stepanov, V.Yu. (2012). Problemy ta perspektyvy informatsiinoho suspilstva [Problems and prospects of the information society]. *Derzhavne budivnytstvo* [State construction], 2. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/02.pdf> [in Ukrainian].
- Strizhkova, A.V. (2016). Hospodarsko-pravovi oznaky virtualnykh orhanizatsii Grid [Legal and economic features of virtual organizations Grid]. *Porivnialno-analitychne parvo*. [Comparative and analytical law], 1, 137-140. [in Ukrainian].
- Tkacheva, V.N. (2012). Virtual'nye predprijatija kak novaja forma organizacij budushhego [Virtual enterprises as a new form of organizations of the future]. *Aktual'nye problemy razvitija jekonomicheskoy i social'noj nauki* [Actual problems of development of economic and social science: collection of articles]. Krasnodar: JulM. [in Russian].
- Zhil'nikova, E.V. (2011). Problemy razgranichenija ponjatij "sub'ekt prava" i "sub'ekt pravootnoshenij" [Problems of differentiation of the concepts "subject of law" and "subject of legal relations"]. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul'turologija i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki* [Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Questions of theory and practice], 7(13), 74-77. [in Russian].

Некіт К. Г.,

к. ю. н., доцент, доцент

кафедри цивільного права

Національного університету

«Одеська юридична академія»

(м. Одеса, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3540-350X>

УДК 347.23

DOI 10.26886/2524-101X.2.2018.11

СУБ'ЄКТИ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Статтю присвячено дослідженню змін у складі суб'єктів відносин власності, обумовлених інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та формуванням інформаційного суспільства. Проаналізовано статус таких потенційних суб'єктів цивільних правовідносин, як віртуальні організації та штучний інтелект (роботи). Визначено можливості для вказаних суб'єктів бути учасниками відносин власності, запропоновано механізми їх участі у цивільному обігу. Проаналізовано відмінності між поняттями віртуальних організацій та віртуальних юридичних осіб, запропоновано формування спеціального реєстру для останніх. Проведено розмежування між видами штучного інтелекту, визначено, що лише загальний штучний інтелект та сконструйовані на його підставі роботи мають потенційну можливість бути суб'єктами цивільних правовідносин. Запропоновано інститут довірчої власності як механізм реалізації прав робітв-агентів на майно.

Ключові слова: право приватної власності, інформаційне суспільство, суб'єкти, віртуальні організації, штучний інтелект, робот, довірча власність.

Kateryna Nekit. Legal Entities of a Private Property in Information Society. – Article.

The article is devoted to a research of changes in the list of subjects of the property relations caused by intensive development of information and communication technologies and formation of information society. The status of such potential subjects of civil legal relationship as the virtual organizations and artificial intelligence (robots) is analysed. Opportunities for the specified subjects to be participants of the property relations are defined, mechanisms of their participation in civil circulation

are offered. Differences between concepts of the virtual organizations and virtual legal entities are analysed. Formation of the special register for virtual legal entities with definition of jurisdiction of the country where registration will be carried out is offered. Differentiation between types of artificial intelligence is carried out. It is defined that only the general artificial intelligence and robots created on its basis have a potential opportunity to be subjects of civil legal relationship. Options of possession of property for robots are considered. The institute of fiduciary property or trust as the mechanism of realization of the property rights of robots-agents is offered.

Keywords: right of a private property, information society, legal entities, virtual organizations, artificial intelligence, robot, fiduciary property, trust, trustee.

Неким Е. Г. Субъекты права частной собственности в информационном обществе. – Статья.

Статья посвящена исследованию изменений в составе субъектов отношений собственности, обусловленных интенсивным развитием информационно-коммуникационных технологий и формированием информационного общества. Проанализирован статус таких потенциальных субъектов гражданских правоотношений, как виртуальные организации и искусственный интеллект (роботы). Определены возможности для указанных субъектов быть участниками отношений собственности, предложены механизмы их участия в гражданском обороте. Проанализированы отличия между понятиями виртуальных организаций и виртуальных юридических лиц, предложено формирование специального реестра для последних. Проведено разграничение между видами искусственного интеллекта, определено, что только общий искусственный интеллект и сконструированные на его основе роботы имеют потенциальную возможность быть субъектами гражданских правоотношений. Предложен институт доверительной собственности как механизм реализации прав роботов-агентов на имущество.

Ключевые слова: право частной собственности, информационное общество, субъекты, виртуальные организации, искусственный интеллект, робот, доверительная собственность.

Сьогодні все ще ведуться дискусії стосовно того, що слід розуміти під терміном «інформаційне суспільство», висловлюються сумніви щодо того, чи дійсно сучасне суспільство є інформаційним чи це є лише «соціальний міф, що виник напередодні вступу людства у третє тисячоліття нашої ери» [1]. Однак очевидним є вибуховий розвиток інформаційних технологій, надзвичайна роль та відкритий доступ до інформації, інтенсивна автоматизація й роботизація всіх сфер і галузей виробництва та управління, зростання сфер, де надаються інформаційні послуги – тобто очевидними є ознаки інформаційного суспільства на сучасному етапі розвитку людства. Не зупиняючись тут детально на подальшому дослідженні поняття та ознак

інформаційного суспільства, зазначимо, що однією з ознак останнього є формування, становлення і розвиток новітніх суспільних відносин, створення нових суспільних конфігурацій, суспільних груп, суспільних відносин [2]. За таких умов природним є й виникнення нових суб'єктів суспільних відносин. Наслідки таких трансформацій у суспільстві торкнулися й правовідносин приватної власності, учасниками яких зі все більшою вірогідністю можуть стати нові суб'єкти суспільних відносин, які виникають у зв'язку із розвитком інформаційних технологій.

Зазначимо, що проблемам визначення правового статусу учасників цивільних відносин в умовах розвитку інформаційних технологій було присвячено праці Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, низка публікацій О. В. Кохановської, Р. А. Калюжного, Д. Шпенова, А. Марущак були присвячені дослідженню особливостей правового статусу суб'єктів інформаційних відносин, аналіз правового статусу суб'єктів правовідносин у цілому міститься у роботах О. В. Жильникової, С. С. Олексієва, О. А. Красавчикова, П. М. Рабиновича, О. В. Сурілова та інших. Однак жодного дослідження стосовно правового статусу суб'єктів права приватної власності в інформаційному суспільстві проведено ще не було.

З урахуванням зазначеного, метою цього дослідження є визначення традиційних та нових суб'єктів відносин приватної власності, аналіз особливостей їх правового статусу в новітніх умовах розвитку інформаційного суспільства.

Однак для початку зупинимось ще на співвідношення понять «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин». Стосовно понять «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин» усі позиції дослідників можуть бути зведені у дві групи: деякі вчені вважають ці поняття тотожними [3, с. 388; 4, с. 263], інші – пропонують їх розрізняти, зазначаючи, що поняття «суб'єкт правовідносин» є вужчим за поняття «суб'єкт права», оскільки суб'єктом права є носій прав та обов'язків, який може бути учасником правовідносин (а може й не брати участь у конкретних реальних правовідносинах) [5, с. 114-115]. Останню позицію підтримують також С. С. Олексієв, який зазначає, що суб'єкт права – це той, хто потенційно здатний бути учасником правовідносин, а суб'єкт правовідносин – це реальний учасник даних правових відносин [6, с. 140] та Є. О. Харитонов, який вважає, що суб'єкт права у суб'єктивному значенні останнього – це особа, яка має конкретне право,

тобто така особа, за якою нормою об'єктивного права визнається можливість певної поведінки, а суб'єкт правовідносин – це володілець конкретного права, що знаходиться у правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладаються обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи [7, с. 21-22]. Такий підхід дійсно видається більш справедливим, стосовно відносин власності його можна проілюструвати таким прикладом: наприклад, власник, оскільки має правоможності володіння, користування та розпорядження належним йому майном, звісно, виступає учасником правовідносин власності, однак у деяких випадках, наприклад, коли його майно закладено або на майно накладений арешт, власник вже не може приймати участь у правовідносинах, хоча й продовжує залишатися суб'єктом права власності [8, с. 58-59]. Можна зазначити, що поняття «суб'єкт права власності» може використовуватися для позначення всіх потенційних учасників правовідносин власності, тоді як поняття «суб'єкт правовідносин» доцільніше використовувати для позначення власників, які перебувають у конкретних правовідносинах (щоправда, тут слід визнати, що, оскільки відносини власності є абсолютними, у більшості випадків у них буде відбуватися ототожнення суб'єкта права та суб'єкта правовідносин, оскільки власник, як правило, знаходиться у стані усталеної та постійної участі у правовідношенні [9, с. 74-77], за винятком хіба що малолітніх, які можуть бути суб'єктами права власності, але при цьому не мають можливості самостійно вступати у правовідносини).

Повертаючись до визначення суб'єктів права приватної власності, зазначимо, що відповідно до ст. 2 ЦК України, учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права, але стосовно права саме приватної власності коло учасників є обмеженим і виключає суб'єктів публічного права. Так, відповідно до ст. 325 ЦК України, суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи.

Отже, на сьогодні суб'єктами права приватної власності можуть бути лише фізичні особи, тобто громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають рівні права, якщо інше не передбачено законом, що відповідає принципу рівності суб'єктів права власності, закріпленому у ст. 319 ЦК України, а також юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми, як вітчизняні,

так і іноземні або спільні, однак, лише юридичні особи приватної форми власності, тобто суб'єктами приватного права власності не можуть бути юридичні особи публічного права.

Однак в умовах інформаційного суспільства з'являються підстави для розширення кола суб'єктів права приватної власності за рахунок нових учасників цивільних відносин, правовий статус яких ще не визначений, але заперечувати реальність існування або очевидну вірогідність виникнення яких вже неможливо.

У першу чергу йдеться про нові форми організації господарської діяльності та управління підприємствами з використанням інформаційних технологій. У сучасних дослідженнях згадується, що серед учасників цивільних відносин в інформаційному суспільстві можна виділити такого нового суб'єкта, як віртуальна організація [10, с. 155]. Поряд із терміном «віртуальна організація» можна зустріти поняття «віртуальне підприємство», «віртуальна корпорація», «віртуальне партнерство (товариство)» тощо. Спробуємо проаналізувати, які права на майно виникають у таких новітніх суб'єктів та чи можна їх вважати спеціальними суб'єктами права власності.

Технічно віртуальна організація може бути визначена як тимчасова або постійна сукупність географічно роз'єднаних людей, груп, організаційних одиниць, об'єднаних для досягнення певної мети, вирішення певних завдань на основі принципів поділу праці, обов'язків та мережевої структури, спільна діяльність (економічна, наукова, юридична тощо) яких здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. У такому розумінні віртуальна організація є окремим типом мережевих організацій, або мережевих форм організації співпраці, тобто суспільних відносин групи осіб (юридичних/фізичних), які займаються спільною економічною діяльністю і рівноправно взаємодіють шляхом мережевих відносин [11]. Таким чином, у сучасних умовах новітні інформаційні технології надають потенційну можливість об'єднання всіх суб'єктів економічної діяльності в єдиний інформаційний простір завдяки мережевим структурам, внаслідок чого виникають мережеві та віртуальні організації, які розглядаються як форми організації/ведення бізнесу.

Однак аналіз сучасних підходів до розуміння сутності віртуальних організацій дозволяє дійти висновку, що під останніми розуміються як бізнес-процеси, так і окремі фірми.

У економічних дослідженнях можна знайти такі визначення віртуальних організацій. Наприклад, А. В. Маслова зазначає, що віртуальна організація є соціально-економічною системою із визначеними (на даний момент часу) і динамічними межами, тобто сукупність людей, діяльність яких інтегрована на базі інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення загальної мети або цілей, а реальні відносини між людьми перетворюються у відносини між їх «образами» [12, с. 394-396]. За іншим визначенням, віртуальна організація є тимчасовим або постійним утворенням економічно незалежних і географічно розрізнених ринкових агентів, які комбінують людський, фізичний, фінансовий, соціальний капітали і ключові компетенції, володіють єдиною мережевою організаційною культурою, діють в рамках контракту і єдиного інформаційного простору і виробляють на їх основі кінцевий продукт або послугу [13]. При цьому залежно від того, чи є кінцевий продукт або послуга віртуальними або традиційними, пропонується розрізняти «реальні» віртуальні організації (в яких більша частка активів та бізнес-процесів віртуалізовані, але пов'язані із виробництвом і продажем реальної продукції, наданням послуг за допомогою інформаційних технологій) та «ірреальні» віртуальні організації (які існують в рамках *on-line* ігор і надають віртуальні послуги, виробляють та реалізують віртуальну продукцію, яка існує лише в електронному вигляді та може бути доставлена споживачеві лише за допомогою засобів *Internet*) [12, с. 394-396].

Єдине нормативне визначення поняття віртуальної організації сьогодні можна знайти у Положенні про Український Національний Грід (УНГ), яке було розроблено з метою реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 № 1020 «Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми впровадження і застосування грід-технологій на 2009-2013 роки». Відповідно до вказаного нормативного акту, Віртуальна Організація (ВО) (*Virtual Organization*) є динамічним співтовариством людей і установ, котрі спільно використовують обчислювальні ресурси відповідно до погоджених між ними та власниками ресурсів правилами, що регулюють доступ до всіх типів засобів, включаючи комп'ютери, програмне забезпечення і дані. Для того, щоб мати можливість використовувати послуги і ресурси УНГ, ВО має бути зареєстрована в національній грід-інфраструктурі, працювати за правилами УНГ і виконувати вимоги елементів централізованого управління УНГ. Такі віртуальні організації про-

вадять діяльність у сфері суспільного виробництва, оскільки надають свої мережеві послуги іншим фізичним та юридичним особам, допомагаючи задовольняти їм свої інтереси, а саме, допомагають отримати доступ до *Grid*-сайтів, на яких містяться ресурси і сервіси *Grid*-інфраструктури. Завдяки цій віртуальній організації їх члени можуть спільно використовувати майно (хоча саме майно залишається за його власниками – членами віртуальної організації), своєю діяльністю віртуальні організації сприяють досягненню результатів для своїх членів, оскільки допомагають дослідникам, науковим установам, суб'єктам підприємницької діяльності проводити великі складні розрахунки, що спрощує проведення масштабних фундаментальних та прикладних наукових досліджень [14, с. 138]. Таким чином, віртуальні організації, за допомогою яких можна користуватися перевагами *Grid*-технологій мають деякі спільні ознаки із реальними юридичними особами, як-от: спільна мета, єдиний центр, своєрідна реєстрація. Однак, такі віртуальні організації не можуть бути прирівняні до юридичних осіб, не мають статусу юридичної особи відповідно до сучасної концепції юридичної особи.

Нагадаємо, що до ознак, які дозволяють віднести організацію до юридичної особи, відносять такі, як: організаційна єдність, майнова відокремленість, самостійна майнова відповідальність, здатність брати участь у цивільному обігу від власного імені, здатність бути позивачем або відповідачем у суді. Крім того, відповідно до ст. 80 ЦК України, юридичною особою вважається організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку (підкреслимо – у порядку, встановленому саме для юридичних осіб Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»). Тому, незважаючи на той факт, що віртуальні організації, врегульовані Положенням про Український Національний Грід, також підлягають реєстрації у встановленому порядку, цей порядок відрізняється від порядку реєстрації юридичних осіб. Крім того, віртуальні організації відповідно до чинного законодавства, не володіють власним майном, тобто не мають такої ознаки юридичної особи, як майнова відокремленість та самостійна майнова відповідальність, тобто на сьогоднішній день вони не можуть вважатися окремим суб'єктом права приватної власності.

Однак, видається цілком вірогідною й можливість функціонування повністю віртуальної юридичної особи, необхідно лише внести певні

уточнення у сучасну теорію сутності юридичної особи. Адже у будь-якому випадку, поняття юридичної особи є своєрідною фікцією, яка використовується для досягнення певної мети її учасниками та дозволяє покласти відповідальність за наслідки такої діяльності на конкретно визначений суб'єкт із належним йому майном. Тому за сучасних умов інтенсивного розвитку інформаційних технологій, коли відносини все більш переміщуються у віртуальну площину, вельми актуальним є питання розробки адаптованої до умов інформаційного суспільства концепції юридичної особи із визначенням можливості існування віртуальної юридичної особи. Для цього, як видається, необхідно розробити спеціальний порядок реєстрації віртуальних юридичних осіб зі створенням відповідного реєстру. Однак оскільки віртуальні організації характеризуються географічною розрізненістю учасників, які взаємодіють між собою за допомогою інформаційних технологій, потрібно встановити вимогу, відповідно до якої віртуальна юридична особа у своїх установчих документах має відразу обрати юрисдикцію певної країни, де й буде відбуватися її реєстрація. У такому випадку віртуальні юридичні особи матимуть можливість володіти певним реальним чи віртуальним майном (про це буде окремо йтися у наступних публікаціях) і, відповідно, бути суб'єктами права приватної власності з правами та обов'язками аналогічними тим, що мають на сьогодні юридичні особи приватного права.

Ще одним вірогідним суб'єктом права приватної власності може стати штучний інтелект, за умови визнання за таким ознак правосуб'єктності, про що останнім часом ведуться активні дискусії. Так, Є. О. Харитонов у своїх останніх дослідженнях зазначає, що штучний інтелект у випадках його самостійної діяльності можна визнати квазі-суб'єктом цивільних правовідносин [10, с. 145].

Слід зазначити, що не будь-який штучний інтелект потенційно може розглядатися як суб'єкт правовідносин. На даному етапі розвитку знань виділяють три типи штучного інтелекту: слабкий або прикладний штучний інтелект (*Narrow AI*), здатний вирішувати лише одне або декілька завдань, що може виконувати людина; сильний або загальний штучний інтелект (*General AI*), орієнтований на вирішення всіх завдань, що може виконувати людина; штучний суперінтелект (*Artificial Superintelligence*), який є набагато розумнішим, ніж людський інтелект практично в кожній сфері, припускається також, що такий штучний інтелект може мати свідомість і суб'єктивні пере-

живання. Будучи інтегрованим із технічними системами, оснащеними виконавчими пристроями та сенсорами, штучний інтелект втілюється у «роботах», які залежно від різновиду покладеного в основу штучного інтелекту поділяються також на три групи: прості роботи, роботи-андроїди, андроїди. Саме андроїд у теорії І. Азімова, може мати повний набір когнітивних функцій людини та володіти почуттями, емоціями, переживаннями і свідомістю, а тому здатний бути окремим суб'єктом у стосунках із людиною та іншими роботами [15]. Тобто потенційним суб'єктом цивільних відносин може бути робот, інтегрований із загальним штучним інтелектом, який має можливості самостійно вирішувати складні інтелектуальні завдання.

Сьогодні Європейським парламентом вже прийнято Резолюцію щодо норм цивільного права про робототехніку від 16.02.2017 р. (2015/2013(INL)) (далі – Резолюція), у якій, зокрема, містяться пропозиції до Європейської комісії створити специфічний легальний статус для роботів, щоб принаймні найбільш досконалі автономні роботи мали статус «електронної особистості» (електронної особи), відповідальної за заподіяну ними шкоду, а також, можливо, застосовувати категорію електронних осіб до випадків, коли роботи приймають автономні рішення або незалежно (очевидно, мається на увазі самостійно – без волі на те володільця) вступають у відносини із третіми особами [16]. Отже, в центрі уваги законодавців та дослідників сьогодні проблеми відшкодування заподіяної штучним інтелектом шкоди [17, 18, 19], і дійсно, у зв'язку із введенням в експлуатацію безпілотних автомобілів (власне, саме цій проблематиці присвячено більшу частину положень Резолюції), це питання набуло особливої значущості. Серед засобів забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної штучним інтелектом, називають і страхування ризику заподіяння шкоди роботами третім особам (зокрема, про це також йдеться у Резолюції) [20]. Однак, говорячи про встановлення певних обов'язків для роботів, не можна оминати й права, якими такі електронні особистості мають бути наділені. Зокрема, у контексті страхування відповідальності за заподіяну шкоду, виникає цікаве питання – за чий рахунок така шкода має бути відшкодована? І відповідь на це питання буде залежати від того, як видається, чи будуть наділені роботи правом власності. Так, за умови наділення роботів правом мати майно у власності, страховий фонд може бути сформовано саме за рахунок цього майна. А навіть якщо не буде сформовано такий фонд, завжди

залишиться можливість звернути стягнення на майно суб'єкта права власності за заподіяну ним шкоду на загальних засадах (ст. 1166 ЦК України). Однак, виникає й інше питання – а чи потрібне роботам власне майно? І чи не постане необхідність контролювати використання ним цього майна? Адже незважаючи на те, що іноді проводяться паралелі між визнанням правосуб'єктності за роботами та визнанням правосуб'єктності за рабами, що колись уявлялось неможливим, а згодом стало природнім [21], все ж таки раби були такими самими людьми, на відміну від роботів, які завжди залишатимуться машинами, і поки що важко собі уявити їх безконтрольне функціонування (так, у тій самій Резолюції передбачається зобов'язання для розробників роботів інтегрувати в механізм аварійний вимикач з метою їх миттєвого відключення в надзвичайних ситуаціях [20]).

Сьогодні частіше за все пропонується впровадження статусу електронної особи за аналогією зі статусом юридичної особи. Так, компанією *Dentons* було розроблено законопроект щодо вдосконалення правового регулювання у сфері робототехніки, яким було запропоновано введення у ЦК РФ нової Глави під назвою «Роботи-агенти», розмістити цю главу було запропоновано у підрозділі «Особи», тобто роботів було запропоновано віднести до суб'єктів цивільного права. Під роботом-агентом, власне, запропоновано розуміти робота, який за рішенням власника та в силу конструктивних особливостей призначений для участі у цивільному обороті. Робот-агент, за задумкою розробників законопроекту, має всі ознаки юридичної особи, крім організаційної єдності, тобто він має відокремлене майно, виступає в обігу від власного імені та несе самостійну відповідальність.

Однак, як слушно зазначає автор коментаря до вказаного законопроекту, юридичні особи вважаються суб'єктами лише тому, що в їх діяльності приймають участь люди, наділені волею та свідомістю. Щодо роботів же припускається наявність в них власної волі та свідомості, що дозволяє їм приймати участь у цивільному обігу взагалі без втручання людини. При цьому автор зазначає, що статус роботів-агентів нагадує теорію «цільового майна», яка використовувалась для пояснення природи юридичної особи [22].

Найцікавіше в контексті нашого дослідження питання це питання про право на майно, яке належить роботу-агенту. Пропонуються такі варіанти вирішення цього питання (з урахуванням того факту, що робот-агент законопроектом розглядається одночасно як суб'єкт та

об'єкт правовідносин – теж цікаве питання, яке, проте, не є предметом нашого аналізу на цьому етапі): 1) власник має право на робота-агента, але не на його майно, яке належить лише роботу-агенту; 2) власник має право і на робота-агента, і на його майно, одночасно робота-агент вважається власником свого майна; 3) власник має право і на робота-агента, і на його майно, а робота-агент має стосовно свого майна обмежене речове право. На думку коментатора законопроекту, основний сенс законопроекту полягає в тому, щоб обмежити відповідальність власника за дії робота. Тому законопроектом передбачено положення, відповідно до якого власник і володілець робота-агента несуть відповідальність за дії останнього у межах майна, що знаходиться у їх власності і передано у володіння чи користування робота-агента, тобто звернення стягнення за боргами робота-агента допускається лише на майно самого робота-агента. Майно його власника (чи іншого володільця) захищено від претензій кредиторів [22]. Залишаючи осторонь подальшу критику законопроекту щодо подвоєння та потроєння титулів на самого робота-агента та на його майно, хочеться відзначити раціональне зерно у внесених пропозиціях.

Зазначимо, що поряд із теорією цільового майна, наведена ситуація (виділення майна у власність робота-агента, з яким він виступає у цивільному обігу та яким несе відповідальність по своїх боргах), по-перше, нагадує римський пекулій (нагадаємо, що за римським правом *pater familias* міг передати, у т. ч., рабам, певне майно для його використання та отримання прибутку, і розміром цього майна обмежувалась відповідальність за зобов'язаннями, що виникли в ході використання цього майна). По-друге, у сучасному українському цивільному праві така ситуація цілком може бути врегульована положеннями про довірчу власність. Так, цілком вірогідним є застосування до статусу робота як суб'єкта правовідносин власності положень щодо статусу довірчого власника. При цьому майно, що буде передано роботу, буде належати йому на праві довірчої власності та мати цільовий характер. До цілей, визначених договором про передачу майна у довірчу власність, можуть увійти і певні потреби на утримання самого роботу. Одночасно, за власником залишаться можливості контролювати використання майна роботом, а відповідальність за його дії буде обмежена розміром цього майна. Можна також передбачити і формування з частини цього майна страхового фонду на випадок заподіяння роботом шкоди третім особам.

Але ще багато питань, пов'язаних з правами роботів на майно, треба вирішувати. Наприклад, цікавий випадок у судовій практиці відбувся, коли *Columbus-America* заявила права на майно, що знаходилося на затонулому човні *S.S. Central America*, особливість позову полягала у тому, чи визнає суд, що човен та скарби, які були знайдені за допомогою дистанційно керованого пристрою є такими, що знайдені людиною (позивачем) [21, с. 94-95]. На той момент судом було визнано права позивача на знайдене майно, але питання про набуття права власності у таких випадках, якщо роботам буде надано можливість набувати право власності, ще потрібно буде вирішувати.

Наостанок виділимо ще одне проблемне питання у сфері змін суб'єктного складу відносин власності у зв'язку із розвитком інформаційних технологій, яке сьогодні гостро не стоїть, але потенційно може виникнути і пов'язане із розвитком концепції трансгуманізму (концепція безмежного вдосконалення людського організму за допомогою наукових та технічних досягнень, створення «постлюдини», ідея кіборгізації людей) [23]. Це питання визначення правового статусу таких кіборгів – з мозком людини, скопійованим/вбудованим у машину (у зв'язку, наприклад, із виходом зі строю тіла людини з причин віку, хвороби тощо). Питання щодо власності, які виникатимуть у таких випадках, будуть стосуватися не лише визначення правосуб'єктності такої істоти, але й проблем визначення долі майна, що належало людині, яка перетворилася на кіборга: чи буде таке майно успадковуватися її спадкоємцями, чи залишатиметься у володінні кіборга, який буде визнаний суб'єктом права, що відбуватиметься з майном, якщо воно буде зберігатися за кіборгом, але при цьому буде створено кілька копій людини – чи буде виникати тут право спільної власності, наприклад, або яким чином буде поділятися це майно і ще безліч подібних питань. Можливо, про це говорити ще зарано, але треба бути готовими і до цього. Що ж стосується проблематики визначення правового статусу віртуальних осіб та штучного інтелекту як суб'єктів права власності, то ці питання потрібно вирішувати вже сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степанов В. Ю. Проблеми та перспективи інформаційного суспільства // Державне будівництво. № 2. 2012. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/02.pdf>
2. Новицький А. М. Феномен «інформаційного суспільства» як об'єкт наукового дослідження // Інформація і право. 2011. № 1. С. 25-29.

3. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: Учебник. – М.: Издательство «Юристъ», 2004. 776 с.
4. Марченко М. Н. Теория государства и права. – М.: Проспект, 2001. 433 с.
5. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. – М.: Юридическая литература, 1974. 250 с.
6. Цивільне право України: підручн.: у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2007. Т. 1. 480 с.
7. Харитонов С. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини: навчальний посібник. – К.: Істина, 2008. 304 с.
8. Разуваев И. В. Теоретические вопросы общего учения о субъектах права // Юридическая мысль. №3. 2007. С. 58-59.
9. Жильникова Е. В. Проблемы разграничения понятий «субъект права и субъект правоотношений // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2011. № 7(13): в 3-х ч. Ч. II. С. 74-77.
10. IT-право: теорія і практика: навч. посібник / авт. кол.; за ред. Є.О. Харитонova, О.І. Харитонovoї. – Одеса: Фенікс, 2017. 472 с.
11. Плескач В. Л., Затоначка В. Г. Інформаційні системи і технології на підприємствах: Підручник. URL: http://pidruchniki.com/1589052247792/informatika/virtualni_organizatsiyi
12. Маслова А.В. Природа виртуальной организации: единство политико-экономического и институционального подходов // Вестник ИНЖЭКОНа. Серия: экономика. 2010. № 3. С. 394-396.
13. Ткачева В. Н. Виртуальные предприятия как новая форма организаций будущего // Актуальные проблемы развития экономической и социальной науки: сб. науч. статей. – Краснодар: ЮИМ, 2012. 210 с.
14. Стріжкова А. В. Господарсько-правові ознаки віртуальних організацій Grid // Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 1. С. 137-140.
15. Баранов О. А. Интернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання // IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка, 2017. С. 18-40.
16. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+XML+V0//EN>.
17. Некіт К. Г. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки та відшкодування шкоди, заподіяної пристроями, підключеними до Інтернету речей // Часопис цивілістики. 2017. № 27. С. 107-112.
18. Некіт Е. Г. «Умные вещи» как источник повышенной опасности. URL: <http://blog.liga.net/user/%D0%B5nekit/article/29728>
19. Позова Д. Д. Правові аспекти наближення автоматичних пристроїв до здібностей людини // Часопис цивілістики. № 26. С. 79-83.

20. Коваль М. Електронна особистість: навіщо ЄС обговорює права роботів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/01/24/7060539/>
21. Карчевський М. В. Основні проблеми правового регулювання соціалізації штучного інтелекту// IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка, 2017. С. 93-99.
22. Иванов А. Мечтают ли андроиды об электроовцах? URL: https://zakon.ru/blog/2017/2/15/mechtayut_li_androidy_ob_elektroovcakh
23. Катасонов В. Н. Трансгуманизм: новая цивилизационная угроза человечеству. URL: <https://riss.ru/analytics/6613/>

